

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Dušana Coufala

Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414-1431

Příspěvek k předpokladům basilejské disputace o první z pražských artikulů.

ETF UK, Praha 2012

Disertační práce Mgr. Dušana Coufala měla shromáždit a analyzovat materiál, který vznikl v souvislosti s jednáním o kalich mezi husity a představiteli basilejského sněmu. Takto jsem s jejím tématem letmo přišla do styku již před řadou let. Výsledek, který byl naznačen některými autorovými časopiseckými či sborníkovými příspěvky a který dnes máme k dispozici, se od prvotního záměru značně odlišil: doktorand se rozhodl původní téma nahradit hlubším pohledem do minulosti (mohu-li tak nazvat období necelých dvou desetiletí) a sleduje kalich již od doby jeho obnovených počátků v Čechách roku 1414.

Tato změna původně zamýšleného tématu rozhodně nebyla dána tím, že by si chtěl doktorand svou práci zjednodušit, protože opak je pravdou. Namísto teologického rozboru traktátové literatury, která je sice částečně stále přístupná pouze v rukopisné podobě, ale o níž máme dobré povědomí, se totiž rozhodl pro cestu, kterou musel v některých úsecích sám vyšlapávat shledáváním relevantních pramenů. Od dob studií Jana Sedláka a Františka Michálka Bartoše o počátcích kalicha se naše situace výrazně změnila na poli soupisového zpřístupnění rukopisného materiálu, řada děl i v moderních katalozích je ale zachycena pouze tematicky, jejich autora ani přesnější dobu vzniku neznáme. D. Coufal si tak mohl zažít dobrodružství hledání a nalézání (a zřejmě často i nenalézání, ale o něm se v práci nezmiňuje), jehož výsledek je mnohdy pouze evidován v poznámce. Vedle významu předložené disertace pro bádání na poli historické teologie a církevních i národních dějin tak musím ocenit i doktorandův přínos v oblasti poznání kodikologického materiálu.

Když se již zmíněný Jan Sedlák pustil do zpracovávání počátků laického kalicha v Čechách, měl záměr objasnit děje až do roku 1420, podařilo se mu však dojít pouze na začátek roku 1417. Za století, které od oné doby uplynulo, byly jeho názory vícekrát revidovány, málokdo se ovšem odvážil zajít „mezi lvy“ do bílých míst doby pozdější. A zde musím vysoce vyzvednout již naznačený přínos práce Dušana Coufala. Všechny tři části jeho disertace (I. Mezi Prahou a Kostnicí: V hájemství teologů pro léta 1414-1418, II. O kalich a trůn: „Ryšavý drak“ v Čechách pro léta 1419-1421 a III. Husitský požadavek slyšení ve víru vysoké politiky pro léta 1420-1431) jsou založeny na důkladném studiu celé řady vydaných, ale zejména nevydaných literárních děl, u nichž doktorand leckdy musel určit autora (z hlediska svých témat oceňuji rozšíření našich znalostí literární tvorby Jakoubka ze Stříbra o další díla) a samozřejmě i dobu vzniku. Tato díla pak důkladně rozebral a zařadil do historických souvislostí. A zde musím zmínit motto, které D. Coufal zařadil do záhlaví úvodu, v němž se František Palacký zmiňuje o sbírání toho, co „důležitého a svěrodého“ bude nalezeno v teologických výkladech a traktátech. Doktorand se ovšem nemohl omezit pouze na výběr toho důležitého, ve svých výkladech musel vážit každé slovo svých pramenů, což je zejména v případech pouze rukopisně dochovaného materiálu (a tyto případy jsou četné) zvláště hodno obdivu. Nenechám se ovšem svést jeho příkladem a nebudu zde rozebírat každé slovo předložené disertace, třebaže pochvalu oponenta by zasloužila celá řada pasáží. Snad postačí konstatování, že Dušan Coufal odvedl velmi kvalitní práci, v níž důkladně zúročil své mnohaleté úsilí. Doufám, že tato práce bude brzy (po opravě některých drobností) vydána tiskem, aby z ní mohli mít užitek naši i zahraniční medievisté.

Pro oponenturu předložené disertace jsem byla vybrána, protože se již řadu let otázkou raného českého utrakvismu zabývám. A tak se samozřejmě můj pohled na některé rozebírané otázky může odlišovat od názorů publikovaných v předložené práci.

Začnu-li chronologicky, musím se zmínit o Pavlovi a 1. listu Korint'ánům 11,28. Doktorand rozebírá *locus communis* raného českého utrakvismu Janovo evangelium 6,54, což je verš klíčový pro příkaz kalicha. Biblickým veršem, který zřejmě stál u myšlenky podávání *sub utraque*, však byl s největší pravděpodobností zmíněný Pavel a *Probet autem seipsum homo*. Poté, co Jindřich Marek prokázal utrakvistickou interpolaci Jakoubkovy Evangelijní postily a s ní božitélového kázání *Die dominico audistis*, nám sice odpadl první výskyt tohoto verše v červnu 1414, ale jeho důležitost můžeme sledovat v jiných Jakoubkových raných dílech a o tom, že tento verš byl probírán, máme zachováno Husovo svědectví v Jakoubkově traktátu *Plures tractatulli pullulant*. U samotných kořenů kalicha tak zcela zřetelně sledujeme akcent na laicizaci eucharistie a možná by stál za rozbor i tento Pavlův verš, který je v disertaci samozřejmě také zmiňován.

S právě zmíněným Jakoubkovým traktátem souvisí také autorství traktátu *De obediencia* (s incipitem *Omnibus Cristi fidelibus*), který Jakoubkovu odpověď vyprovokoval. Dušan Coufal ví o mém odmítnutí Ondřejova autorství a konstatuje, že dílo je Ondřejovi připisováno „možná mylně“. O tom, že Ondřej není autorem traktátu, mě ovšem přesvědčil sám Jakoubek, který se ve své odpovědi obrací na protivníka zcela jinak než na doktora Ondřeje a který autora traktátu možná ani neznal – proto ono označení *Sciolus*. Když pak srovnáváme *De obediencia* s jinými Ondřejovými díly, vidíme zde i odlišnosti jazykové: Ondřejova latina bývá mnohem květnatější. Ztracený rukopis knihovny *Nacionis P 4* byl pro mne jen posledním článkem řetězu, který jsem navíc mohla postavit – jako svědectví jen o něco mladší než byla doba vzniku díla – proti údají bibliotékaře z následujícího století, jenž přiřkl dílo nejznámějšímu protivníku kalicha, Ondřejovi z Brodu.

Doktorand ve své práci rozebírá i Jakoubkovu kvestii *Utrum sacerdos nolens*, kterou podle určení F. M. Bartoše řadí ke kvodlibetu z roku 1416. Zná samozřejmě i práce o pražských kvodlibetech vzešlé z pera Jiřího Kejře a konstatuje, že Kejř tuto kvestii neuvádí, protože není evidována v kvodlibetářově příručce. Ke kvodlibetu (chronologicky nezařazenému) ale může ukazovat pouze marginální glosa v jednom z rukopisů, což není příliš silný argument, a tak bych k Bartošovu určení přistupovala s větší rezervou.

Nedlouho po zavedení utrakvistické praxe se v Čechách zrodila i myšlenka podávání z kalicha maličkým, posléze rovněž realizovaná v praxi. Vedle tvorby „čisté utrakvistické“ tak vznikají i traktáty hájící přijímání nemluvnátek. Tomuto fenoménu se dostalo pozornosti zejména od Davida HOLETONA, na kterého D. Coufal samozřejmě odkazuje. Bylo by ovšem záslužné, aby díla takto tematicky blízká a propojená byla zkoumána společně. Tak trochu jsem očekávala v předložené disertaci větší přítomnost tohoto tématu, ale nemíním svou poznámku jako žádnou výtku. Přijímání maličkých je edičně zpracováno ještě méně než vlastní utrakvismus, a tak by bylo zapotřebí ještě řady dalších měsíců práce. Navíc pro disertační práci o více než 250 stranách, která je ve své třetí části tištěna řádkováním 1, takže rozsah je ve skutečnosti ještě větší, by žádné další rozšiřování nebylo ani vhodné.

A nakonec musí zaznít jedno upozornění, jež ovšem opravuje blud, který jsem já sama šířila. Jde o osobu objevitele Jakoubkova traktátu *Plures tractatulli pullulant*. Na varšavský rukopis tohoto Jakoubkova díla, už od dob Jana Sedláka považovaného za *deperditum*, jako první upozornil Romolo CEGNA (1978). Uvědomujíc si omezené publikační možnosti Jaroslava Kadlece nesprávně jsem se domnívala, že náš církevní

historik Jakoubkův text mohl zjistit ve stejné době jako italský husitolog (částečně ho publikoval v roce 1981) a nezávisle na něm. Prof. Cegna mě však v osobním dopise upozornil na to, že prvenství náleží jemu. Poté, co dosud postrádaný text identifikoval, zveřejnil své zjištění v nějaké interní pomůcce varšavské BN. Podle toho zřejmě traktát našel prof. Kadlec. A protože jsem nabyla dojmu, že Romolo Cegna je na tuto skutečnost dost citlivý, využívám této příležitosti k tomu, abych své dřívější tvrzení náležitě opravila.

Na závěr již zbývá pouze konstatovat, že předložená disertace je vyzrálou prací, která více než splňuje podmínky obhajoby. Velmi mě potěšilo, že v Dušanu Coufalovi přibyl naší husitologii další mladý odborník, který dokáže tak skvělým způsobem pracovat s textem.

V Brně 3. září 2012

Doc. PhDr. Helena Krmíčková, Dr.
oponentka práce